

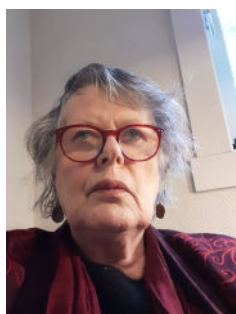


## ORD OM MANGT

# Om digital kompetanse (kunnskaper, ferdigheter og holdninger) og hva det innbærer

Desember 3, 2024

Last ned som PDF



Christine Rosenqvist  
[crosenqv@me.com](mailto:crosenqv@me.com)

*Muligens mine refleksjoner her har vært noe vidtgående, men i et tidsskrift kallet Dialog må det være lov å utbrodere disse tanker. Etter at Dialog har gått over til digital publisering, skjemmer jeg meg ikke over referanselisten som ligger nederst. Jeg vil faktisk anbefale deg å ta en titt på den før du begynner å lese selv essayet mitt.*

Jeg vokste opp i et hjem med bokhyller i alle rom; – også på do. Mine barnebarn gjør ikke det. Men de har trådløs dekning i alle rom; – også på do. Jeg vokste opp i et miljø preget av litterær kompetanse, mine barnebarn i et miljø preget av digitale ferdigheter. Jeg etterlyser digital kompetanse.

Det å lese var en legitim beskjeftigelse i mitt barndomshjem, og jeg tok for meg. Ikke bare var det et nensomt utvalg av barnebøker; – den første boken jeg leste selv, var *Mio, min Mio* av Astrid Lindgren. Jeg hadde også tilgang til «voksenlitteratur». *Krig og Fred* og andre tykke, russiske romaner, var en sjanger jeg stadig søkte tilbake til. Det skadet meg ikke. Mine barnebarns skjermbruk blir overvåket.

Min første personlige komputer, eller EDB-maskin (elektronisk tekstbehandler), fikk jeg på begynnelsen av 90-tallet i forrige århundrede i forbindelse med skriving av min hovedoppgave. Det var en tidlig Amstrad PWC. Den hadde to diskettstasjoner; – en hvor man satte inn disketten med programmet som styrte de forskjellige oppgavene, og en for lagringsdisketten. Uten programdisketten og lagringsdisketten, var den ubrukelig; – bare en gjenstand som samlet støv. Og den var ikke word perfect kompatibel, så jeg trengte fagfolk for å få skrevet ut produktet da det endelig var ferdig og skulle trykkes. Men det lot seg gjøre. Slik så den ut:



Bilde: Marcin Wichary fra San Francisco, U.S.A, hentet fra Wikipedia

Min mor, som var tekstilkonservator tilknyttet UiO, trengte en dyktigere maskin som kunne omdanne hennes funn til data, uten at hun stadig måtte henvende seg til puntchedamene på regnesentralen på Blindern. Så fikk jeg den gamle maskinen hennes. Som skrivemaskin fungerte Armstraden perfekt for meg. Internett for folk flest fantes ikke enda. Ble jeg for engasjert og ivrig, fikk jeg beskjed om «information overload» og de grønne bokstavene på den sorte skjermen raste sammen som et snøskred. Slik fikk jeg en påminning om å tenke meg om litt bedre neste gang.

Samtidig som jeg jobbet med dette hovedfaget, var jeg tilsatt som spesialpedagog/voksenpedagog på et attføringscenter. Her var det en kontortreningsavdeling

hvor ett av tilbudene var innføring i bruk av elektroniske tekstbehandlere. Slik fikk jeg anledning til å lære meg litt av hvert om bruk av digitale hjelpemidler. Det kom meg til nytte da jeg senere måtte bytte arbeidsplass. Jeg havnet på en videregående skole som hadde lagt seg på en fremtidsrettet profil, med datarom, nettoppkopling og systemansvarlig. Mine elever («liten klasse», men alle visste at det var «særskoleelever») fikk ofte nytte godt av dette, og jeg som lærer fikk adgang til å skape læremidler etter mine elevers behov. Jeg tok et datakurs også, for å forsøke å skjønne litt mer av hva som egentlig foregikk.

En bok som den gang i 1997 fanget min interesse var *Stedet som ikke er* av Tor Nørretranders. Han skrev om «FREMTIDENDS NÆRVÆR, NETTVERK OG INTERNETT» i 1997! Her omtaler han den framtiden som i dag er samtid, som en tid hvor:

*«Neste trinn i computerens utvikling vil være at den forsvinner fra vores oppmerksomhed, fordi den bliver integrert i alt hva vi foretager oss».*

Bemerkelsesverdig framutskuede og detaljert er han en varsler om den boken som Lena Lindgren skal skrive ca. 25 år senere: *EKKO – Et essay om algoritmer og begjær*. Mine egne barn fikk også anledning til å delta i denne utviklingen, og en av dem har sågar valgt seg informatikk som arbeidsfelt.

Så langt; – så godt. Utviklingen innen informatikken hadde tilsynelatende kun kreert nyttige hjelpemidler. Så kommer beskjeden i fjor vår om kunstig intelligens! Oppmerksomheten dette vakte fikk tankene til å gå til Goethes dikt om *Trollmannens læregutt*. Trollmannens læregutt må være hjemme alene, og benytter sine nyervervede kunnskaper til å utføre de arbeidsoppgavene han har i hjemmet, slik at han selv kan drive dank. Men han makter ikke å håndheve kontrollen over sine magiske ord. Trollmannen kommer så hjem, og bruker de magiske ordene. Han klarer å ta kontrollen over de ulydige hjelpemidler som læregutten hadde gitt makt. Disney's tegnefilm over samme tema anbefales også.

Slik kan det se ut til at har skjedd med den teknologiske utviklingen vi lever med i dag. Mye kan tyde på at det er blitt skapt et verktøy som har muligheter til å overta menneskets rolle som universets hersker. Og ingen vet hvor Trollmannen, som kan styre disse kreftene, har gjort av seg.

Man merker en viss uro. Blant annet sterk bekymring for barn og unges skjermbruk. Skjermbruksutvalget ble oppnevnt sommeren 2023, og leverte sin innstilling med anbefalinger nå i november. Jeg ble også til en viss grad smittet av denne uroen. Jeg så jo at mine barnebarn fikk pålegg i sin nettbruk som jeg fant vanskelig å forstå, men jeg holdt jo munn.

Det er her i utvalgets innstilling jeg finner at skillet mellom «kompetanse» og «ferdigheter» kommer til syne. Så vidt jeg kan se, er Skjermbruksutvalget primært opptatt av digitale ferdigheter, ikke digital kompetanse. Om jeg har forstått dette rett, da står vi i fare for en reprise på *Trollmannens læregutt*, som tidligere nevnt.

I sist tid, da jeg studerte pedagogikk, lære vi at «kompetanse» besto av «kunnskaper + «ferdigheter» + «holdninger» og at **alle** disse tre måtte være til stede om man skulle snakke om oppnådd kompetanse. Men deltagerne i Skjermbrettutvalget har kanskje ikke ped. sem?

Selv om informatikk ikke har bydd på noen egentlige utfordringer for meg, har jeg opplevd et behov for å lese meg opp på emnet. Aktuelle bøker ble etterlyst, og havnet i postkassen min. Tidligere nevnte EKKO av Lena Lindgren;

- *Et essay om algoritmer og begjær*. Så Inga Strümkes *Maskiner som tenker: algoritmenes hemmeligheter og veien til kunstig intelligens*, deretter Morten Goodwins *AI: Myten om maskinene* og så Hilde Nagels *Digital Revolusjon*
- *Hvordan ta makten og friheten tilbake* (2020)

Men ingen av disse bidro til annet enn å bekrefte mine kunnskaper om digital utvikling de siste tiårene. De brakte ikke noe nytt. Det var først med Yuval Noah Hararis *Nexus – En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens* jeg følte brikkene falle på plass, og jeg fikk noe matnyttig å gruble på.

Harari setter digital teknologi og kunstig intelligens inn i en sivilisasjonshistorisk kontekst som er mulig for meg å forholde meg til. Som en videreutvikling av de informasjonsnettverk som har bidratt til menneskehetens utvikling (fra de første helleristninger, via trykkpressen, dagsavisene og fram til i dag) representerer digital informasjonsteknologi kun et trinn i en evig vindeltrapp, og Harari gjør det mulig å forholde seg til dette trinnet, uten frykt.

Uten samtalen, dialogen, kommunikasjonen er vi hjelpeløse dyr. Det er samtalen og mulighetene til å forstå tale som gjør oss til noe utenom det gjennomsnittlige i dyrenes verden. Vår sivilisasjonsutvikling følges av en samtidig utvikling av kommunikasjonsteknologi.

Harari nevner det ikke, men hullkortene, som jo var så nødvendige for Babbages første komputer, og Ada Lovelaces første programmeringskoder, ble skapt som ett av de bidragene som gjorde den industrielle revolusjon til en virkelighet. Hullkortene ble anvendt i de mekaniserte vevstolene, noe som igjen førte til Ludittenes opprør. De ville selv ha kontroll over produksjonsmidlene, og de krevde respekt for sin fagkunnskap. Men de ble nedkjempet. Det lyder kjent.

Dagens kunstige intelligens, og digitale virkelighet, som skaper slik angst hos enkelte, er som en replika av det samfunnet som førte til Ludittenes opprør mot den industrielle revolusjonen, bare at det nå i våre dager er noe mer enn en skarve råderett over produksjonsmidlene det er snakk om. I dag er det råderett over informasjonsnettverkene som står på spill! Om deg og meg og hvordan vi møter hverandre. Og her er det dét med digital kompetanse vs. kun digitale ferdigheter kommer inn.

Med den perfekte digitale kompetansen følger også muligheten til å **velge bort** digitale hjelpemidler. Men det holder ikke med kun ferdigheter; – du må ha kunnskaper, og ikke minst holdninger også! For å kunne velge bort noe, må du vite at dette «noe» eksisterer og er et reelt alternativ, som kan velges, eller velges bort. Og her er det altså jeg savner noe i de nevnte skrifter, og i Skjermutvalgets anbefalinger. Det snakkes kun om ferdigheter, lite om kunnskaper og holdninger. Det ville ført til nedsatt karakter i min verden.

Det digitale nettverket, med sine diverse applikasjoner, er avhengig av oss brukere for å vokse og trives. Uten tilbakemeldinger fra brukere vil nettverket dø ned, som *Gresk Ild*; – dette truende våpen muhammedanerne kastet mot kristenheten for mer enn tusen år siden. Historien er kanskje ikke så godt kjent, men det var altså en pave som la ned forbud mot katolikkers bruk av gresk ild; – det var en for bestialsk måte å føre krig på mente han, ifølge min far. Således ble hele prosjektet lagt dødt. Ingen vet i dag oppskriften på gresk ild, og godt er det. Slik kan det muligens gå med informasjons- og kommunikasjonsteknologien (IKT) også om ikke brukers erfaringskunnskap med bruk av teknologien blir verdsatt på hensiktsmessig måte.

I disse dager er den store snakkisen flukten fra X (Twitter) og overgangen til Bluesky som valgt plattform for den digitaliserte skravleklassen. Det er et tydelig tegn på forbrukermakt. En Coca Cola-reklame laget av KI får også skarp påtale. Vi godtar ikke alt! Også jeg kan se fordeler ved bruk av KI i f.eks. diagnostisering, men jeg foretrekker en talefør fastlege som jeg kan kommunisere med. Og jeg setter større pris på å stå å slarve med naboen ute på gangen, enn å sitte fast i et chatterom.

Det er ikke teknologien i seg selv som er fremmedgjørende. Det er måten den blir benyttet på som skaper avstand til brukerne. Vi ser det samme innen deler av psykisk helsevern hvor brukers erfaringskunnskap blir ignorert, eller rett og slett sett på som deler av et symptom-bilde. Likheten er slående.

## Referanser:

<https://no.wikipedia.org/wiki/Amstrad>

[https://no.wikipedia.org/wiki/Tor\\_N%C3%B8rretranders](https://no.wikipedia.org/wiki/Tor_N%C3%B8rretranders)

<https://www.ark.no/produkt/boker/fagboker/ekko-9788205536753>

[https://no.wikipedia.org/wiki/Fantasia\\_\(film\)](https://no.wikipedia.org/wiki/Fantasia_(film))

<https://skjermbrukutvalget.no/>

<https://kagge.no/forfattere/inga-strumke/>

<https://www.ark.no/produkt/boker/fagboker/ai-9788282822015>

[https://www.ark.no/produkt/boker/fagboker/digital-revolusjon-9788282262125?  
gad\\_source=1&gclid=EAlaIQobChMI47v7xe\\_0iQMVc1mRBR0hxgHzEAAYASAAEgKoafD\\_BwE](https://www.ark.no/produkt/boker/fagboker/digital-revolusjon-9788282262125?gad_source=1&gclid=EAlaIQobChMI47v7xe_0iQMVc1mRBR0hxgHzEAAYASAAEgKoafD_BwE)

[https://cappelendamm.no/\\_nexus-yuval-noah-harari-9788202841614](https://cappelendamm.no/_nexus-yuval-noah-harari-9788202841614)

<https://no.wikipedia.org/wiki/Hullkort>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Ada\\_Lovelace](https://en.wikipedia.org/wiki/Ada_Lovelace)

<https://no.wikipedia.org/wiki/Ludditter>

<https://no.wikipedia.org/wiki/Replika>

<https://www.online.no/ung/dette-er-replika>

[https://no.wikipedia.org/wiki/Gresk\\_ild](https://no.wikipedia.org/wiki/Gresk_ild)